

13. Черній В.Г. Досвід підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери в Україні та світі:[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/cherniy-gv-dosvid-pidgotovki-maybutnih-fahivtsiv-turistichnoyi-sferi-v-ukrayini-ta-sviti/>.

Аннотація

Статья посвящена проблеме подготовки кадров для туристической сферы в Украине с момента обретения независимости и до сегодняшнего дня; определены основные тенденции и перспективы развития туристического образования.

Ключевые слова: туризм, туристическая отрасль, туристическое образование, специалисты туристической сферы, подготовка кадров.

Annotation

The article opens is devoted to the problem of training for tourism in Ukraine since independence to the present; The main trends and prospects of tourism education.

Key words: tourism, tourism industry, tourism education specialists tourism, training.

МІЛІТАРНА ІСТОРІЯ

Андрій Андрєєв

(Київ)

ІДЕОЛОГІЧНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ РАДЯНСЬКИХ ОРГАНІВ РЕПАТРІАЦІЇ “ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ” НА ТЕРИТОРІЇ УРСР У 1945 РОЦІ: СТРАТЕГІЯ, ПЕРЕБІГ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ВИСНОВКИ

Розглядається малодосліджене питання організації та проведення радянськими політорганами ідеологічної, агітаційно-пропагандистської роботи серед контингентів репатріантів по всій території УРСР у 1945 р.

Ключові слова: ідеологічно-пропагандистська робота, репатріація, перевірконо-фільтраційні пункти, “ переміщені особи ”.

Суспільна значимість представленої проблеми є досить актуальною з огляду на ситуацію, яка склалась в нашій країні. В умовах моральної та фінансової компенсації жертвам нацизму, реабілітації колишніх в’язнів сталінських таборів, відновлення історичної правди про долю колишніх репатріантів, розкриття таких суспільно значимих проблем, створює належні умови для розвитку громадянського суспільства, правової держави та гармонізації відносин між соціумом і владою.

Проблема ідеологічно-пропагандистської роботи радянських органів репатріації «переміщених осіб» до цього часу вітчизняними істориками вивчається переважно в контексті багатьох інших аспектів загального репатріаційного процесу 1944-1953 рр. Йдеться передусім про дослідження Т.В. Пастушенко [1], М.П. Куницького [2], С.Д. Гальчака [3]. Ці автори розглядають агітаційно-пропагандистську та ідеологічну діяльність органів репатріації як один з напрямків масштабної за завданнями та складної за реалізацією роботи з повернення мільйонів українців на батьківщину. На сьогодні практично не має наукових досліджень, в яких питання ідеології, агітації та пропаганди вивчалися б як самостійна історична проблема. Виключення становлять окремі наукові статті, в яких порушуються локальні фрагменти цієї важливої проблеми [4].

Виходячи з стану наукового вивчення проблеми, автор пропонованого дослідження ставить за мету комплексний аналіз особливостей ідеологічно-пропагандистської діяльності радянських органів репатріації «переміщених осіб» на території УРСР у 1945 р. У цьому контексті простежується стратегія керівництва СРСР, перебіг агітаційно-пропагандистської роботи серед поверненців, організаційні висновки влади щодо налагодження роботи у цій сфері.

Джерельною базою наукової розвідки стали документи з фонду Р-2 («Рада Народних Комісарів Української РСР»), що сконцентровані в описі 7 серед матеріалів Відділу у справах репатріації при РНК (РМ) УРСР Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, а також окремі архівні документи опису 13, фонду 136 («Вінницький обласний Комітет Компартії України»), що зберігаються в Державному архіві Вінницької області.

У складних умовах репатріації радянських громадян, які в ході Другої світової війни опинилися за кордоном, керівництво СРСР вживало різнопланових заходів, серед яких не останнє місце посідали агітаційно-пропагандистська та ідеологічна обробка громадян. Ця робота за задумом сталінського керівництва мала нейтралізувати той «шкідливий» вплив, що чинився на радянських людей в чужому ворожому середовищі.

Ідеологічно-пропагандистська робота радянських органів репатріації на території Української РСР на початковому етапі масової репатріації у 1945 р. мала специфічні цілі і завдання, спричинені небачено інтенсивним рухом сотень тисяч громадян – переміщених осіб через територію республіки. Більшу частину цих громадян становили уродженці України, але чимало було мешканців інших регіонів СРСР, які в специфічній термінології органів репатріації відомі як «репатріанти-транзитники».

Особливістю першого півріччя 1945 р. була недостатня організованість в

проведенні агітаційної та ідеологічно-пропагандистської роботи серед репатріантів. Відчувалась нестача кваліфікованих кадрів, бракувало уваги до процесу репатріації з боку місцевих партійно-державних органів. Про це, зокрема, йшлося в датованому 8 травня 1945 р. листі завідуючого відділом репатріації РНК УРСР М.І. Зозуленка до голови Вінницького облвиконкому та секретаря обкому КП(б)У. З документу довідуємось, що: «агітаційно-масова робота як на пунктах (ПРП – Авт.), так і в місцях проживання репатріантів, ведеться незадовільно.... Немає постійно закріплених агітаторів, відсутній план проведення агітаційно-масової роботи серед репатріантів, не вивчається настрої радянських громадян, що повернулися на Батьківщину» [5, арк. 3].

Це було серйозним упущенням у роботі партійних комітетів, насамперед, тих населених пунктів і районів, де функціонували обласні приймально-розподільчі пункти.

Очевидно, на місцях розмірковували так: раз люди повернулися з Німеччини назад на Батьківщину, то немає ніякої потреби їх ідейно переконувати, агітувати за радянську владу. Перемога над гітлеризмом сама по собі є найкращим агітатором [6, с. 241-242].

Тож не дивно, що Оргбюро ЦК ВКП(б) 4 серпня 1945 р. прийняв постанову № 225 «Про організацію політико-виховної роботи з репатрійованими радянськими громадянами». В якій зазначалося, що деякі обкоми, міськкоми і райкоми партії у визволених від німецької окупації районах РСФСР, УРСР і БРСР недооцінювали, державне і політичне значення репатріації радянських громадян, і не розгорнули серед них політичної роботи.

ЦК ВКП(б) зобов'язав обкоми, крайкоми і ЦК компартій союзних республік широко розгорнути політичну роботу серед репатрійованих громадян. У постанові вказувалося на необхідність ознайомити репатрійованих радянських громадян з основними етапами Великої Вітчизняної війни і великими перемогами Червоної Армії, роз'яснити репатрійованим, що розгром нацистської Німеччини, порятунок радянських людей від поневолення та знищення стали можливим завдяки радянському соціалістичному ладу, героїчним подвигам Червоної Армії, самовідданій праці радянських людей, дружбі народів СРСР [7, с. 253-254].

Зростання кількості «переміщених осіб», які поверталися до СРСР збільшило навантаження на існуючу систему органів репатріації – фронтові збірно-пересильні табори та прикордонні перевірко-фільтраційні пункти, а відтак ускладнило процес перевірки і транспортування поверненців. У цих умовах радянське керівництво вдалося до створення мережі прикордонних збірно-пересильних пунктів (ЗПП) [8, с. 266]. 16 червня 1945 р. ДКО ухвалив постанову № 9055сс «Про порядок відправки радянських

репатріантів із фронтових таборів і збірно-пересильних пунктів до місць постійного проживання» [9.]. Одним із пунктів цього документу передбачалося організація у прикордонній смузі СРСР низки установ по прийому та фільтрації репатріантів – збірно-пересильних пунктів (ЗПП). А вже 19 червня 1945 р. РНК УРСР і ЦК КП(б)У приймають власну постанову на виконання рішення ДКО. Про вагомість ідеологічної складової в роботі з репатріантами говорить той факт, що пункт 4 згаданої постанови містив вимогу до секретарів обласних комітетів КП(б)У чотирьох прикордонних областей: Волинської, Дрогобицької, Львівської та Станіславської, організувати на кордоні зустріч репатріантів, забезпечити супровід і обслуговування їх в дорозі, виділити на кожний ЗПП НКО СРСР агітаторів для проведення партійно-масової роботи серед контингенту, забезпечити пункти періодичною пресою [10, арк. 27].

Партійне і радянське керівництво республіки дуже турбувалось, щоб на ЗПП НКО СРСР проводилась ефективна ідеологічна обробка репатріантів. З цією метою РНК УРСР і ЦК(б)У 2 липня 1945 р. прийняли постанову згідно, якої на ЗПП були направлені так звані організатори-агітатори – по одному від кожної області на кожен із десяти пунктів – усього 240 осіб. Кандидатури організаторів-агітаторів підбиралися із числа господарських керівників, радянського та партійного активу низової та середньої ланки – від інженерно-технічних працівників, начальників цехів і заступників директорів підприємств до інструкторів партійних комітетів [11, с. 269]. Головним їх завданням було зорієнтувати репатріантів на роботу в галузях промисловості і сільському господарстві саме у тих місцях, де це було потрібно, а також переконати їх у правильності репатріації та методів, якими вона проходила.

ЗПП так само як і ПФП забезпечувалися, у міру можливостей, літературою та періодикою, в першу чергу з агітаційно-пропагандистською метою. У телеграмі, підписаній М.І. Зозуленком читаємо: «Вам у Волинську область відправлено 100 примірників журналу «Червона Україна» та ін. газети та журнали: «Радянська жінка» – 95 прим., «Вільна Україна» – 95 прим., «Блокнот агітатора» – 95 прим., «Україна» – 95 прим., «Партійне життя» – 55 прим.» [12, арк. 133.1].

Якщо загалом підсумувати, то за період з початку роботи ЗПП НКО до 1 листопада 1945 р. організатори-агітатори провели серед репатріантів 1984 мітинги та 27280 бесід, прочитали 992 лекції, зробили 2073 доповіді, організували 7066 кіносеансів і 4966 концертних програм. Пункти НКО в цей період щоденно отримували 31201 примірник центральних і республіканських газет. На ЗПП були організовані невеликі бібліотеки з книжково-журнальним фондом 1500-2000 примірників [13, арк. 234-235].

Як ми бачимо система органів репатріації почала розростатися, а з нею і рівень її ідеологічно-пропагандистської діяльності. Важливим етапом цього розгалуження стало те, що з січня 1945 р. в складі виконкомів обласних Рад депутатів трудящих почали діяти відділи у справах репатріації радянських громадян. У кожній області республіки організовувалися спеціальні пункти прийому та розподілу репатріантів (ПРП), загалом їх було 45 [14, с. 254].

До обласних ПРП так само як і на ЗПП НКО та ПФП НКВС направлялися по партійній лінії агітатори з різних регіонів України, які повинні були проводити культурно-масову та роз'яснювальну роботу серед репатріантів [15, с.126].

Першочерговим завданням радянської влади була оцінити рівень загрози, який могли б нанести репатріанти ідеологічній системі Радянського Союзу. Для цього проводився постійний моніторинг репатріантів, їх вік, стать, місце проживання до полону, тощо. Для цього був створений спеціальний «Опитувальник з дослідження районів по прийому та працевлаштуванню репатрійованих радянських громадян» на основі якого керівники процесу репатріації на місцях мали надавати звіт відділу у справах репатріації РНК УРСР. Цікавим для нас питанням цього документу є пункт №7 – «Яка робота ведеться з репатрійованими? А саме, чи правильно використовується репатрійованими ліміт підписки на газети? Чи користуються репатрійовані газетами та журналами в колгоспах, сільрадах, школах чи клубах. Чи встановлені вітрини? Чи проводяться збори територіальні або на підприємствах репатрійованих у районі? Чи проводились бесіди з репатрійованими, чи проводились доповіді в районі та на які теми? Які були задані запитання? Чи висвітлювались в пресі розповіді репатрійованих про знущання над ними в німецькому рабстві, а також їх виробничі показники на сьогоднішній день? Випуски газет, які висвітлювали ці питання мали висилати у відділ у справах репатріації при РНК УРСР разом з матеріалами» [16, арк. 21-22]. Також цікавим питанням для нас є пункт №6 – «Настрій репатрійованих та відношення до них. В якому необхідно було показати настрої репатрійованих. Відношення до праці, участь у громадській роботі, висловлювання по різних питаннях тощо. Якщо були випадки не нормального відношення до репатрійованих, то показати приклади» [17, арк. 32].

Так у звіті завідуючого відділом репатріації при виконкомі Полтавської облради І.Я. Свистунова від 5 листопада читаємо: «Прибуваючі репатріанти мають гарний настрій, задоволені повернення на батьківщину, дякують Червоній Армії, Партії, Уряду та особисто тов. Сталіну за розгром ворога та за звільнення їх з німецького рабства. Користуються повагою та допомогою серед працівників того чи іншого підприємства.

Поряд з цим мають місце випадки, коли деякі господарщики не віддають політичної важливості питанню політичного виховання репатріантів і до них відносяться не правильно, а саме: у м. Кременчуг на ОРСа Дн-7 тов. Безверхій відділяє репатріантів від загального колектива працівників, створив спеціальну бригаду з репатрійованих та направляє їх на найважчу роботу, виказуючи тим самим недовіру до репатріантів.

У Свичковській сільраді був випадок, коли начальник НКВС Лагутін, будучи вповноваженим Райкому КП(б)У, дав розпорядження голові сільради зібрати всіх репатріантів і відіслати їх вночі на скирдування хліба, а інших колгоспників відпустив на відпочинок» [18, арк. 60-61].

Не зважаючи на такі факти, все ж таки зустрічаються приклади вірного поклоніння партії та Сталіну: «У Великобагачанському районі на зборах Семенівської сільради Рудь С.П. у своїй промові сказала: «Я у минулому комсомолка та по прибуттю з рабства я набагато змінилась у всіх відношеннях, але у мене болить та щимить серце через те, що я потрапила в рабство, а не була чим-небудь корисна у Великій родині Радянського Союзу, у період Великої Вітчизняної війни. Так ось, я зараз на зборах даю слово, що на роботі фінорганом я себе виправдаю і знову увійду в ряди Ленінсько-Сталінського Комсомолу і з честю буду виконувати покладену на мене роботу»» [19, арк. 60-61].

Підігруючи та роздуваючи такі, напевно, не поодинокі настрої репатріантів, чиновники, які керували процесом репатріації на місцях, вдавалися до найрізноманітніших заходів, щоб вислужитись перед своїм вищим керівництвом. Так, у Львівській області мала місце практика написання репатріантами листа-виправдання тов. Сталіну, в якому вони вихваляють Вождя, Червону Армію, СРСР і обіцяють покласти душу на «вівтар» Країни. Ініціатором створення такого документу стало керівництво Рава-Руського ПФП [20, арк. 8]. Таке починання було схвально сприйняте керівництвом. Після чого лист пройшовши корекцію Львівським Обкомом КП(б)У і був розісланий на всі пункти репатріації для прийняття та підписання. Таким чином під ним підписалось 99780 осіб [21, арк. 33]. Однак більшість цих людей просто розуміли, що в умовах які вони потрапили необхідно притримуватись тієї політики, яку диктував їм існуючий режим. Тому до таких «позитивно» налаштованих повідомлень науковцям необхідно відноситись дуже обережно.

Проте загалом ми бачимо, що плани вищого керівництва країни не завжди з розумінням сприймалися на місцях. Вони не могли, а іноді просто не хотіли зрозуміти суті та важливості складного процесу репатріації. У заангажованій та заляканій свідомості, не тільки чиновників, але і простих громадян, люди, які вибрали власне життя,

а не смерть за ради Партії, не завжди могли бути реабілітовані в їхніх очах. Цьому сприяв страх, озлобленість, заздрість і навіть сліпа партійна відданість, не лише серед партійного керівництва, але й серед простого населення. Тому не дивно, що ідеологічно-пропагандистська обробка в кожному окремому районі мала свої суб'єктивні ознаки.

З середини 1945 р. республіканське керівництво в ході репатріації виокремило ще один досить важливий ідеологічний аспект роботи з репатрійованими радянськими громадянами, який потребував пильної уваги з боку керівників процесу репатріації. Початок «Холодної війни» у Світі, сприяв створенню так званої «залізної завіси», що в свою чергу призвело до законсервованості СРСР. Тотальний страх, який щосекунди підігрівався з усіх сторін, сприяв тому, що радянські керівники в усьому почали шукати зраду, а в кожній особі, яка хоч трохи заплямувала себе, бачили в ній зрадника. Тому не дивно, що в таких умовах, вищим керівництвом була дана вказівка на місця детально вивчати та аналізувати дії, тих хто «добровільно» поїхав до Німеччини.

Вже 1 липня 1945 р. Голова виконкому Сталінського облради А. Струєв у звіті про роботу подає наступну інформацію: «...незначна частина репатріантів, які «добровільно» поїхали до Німеччини, всіяко намагаються ухиляються від вступу на роботу на підприємства та установи» [22, арк. 89]. Ще одне свідчення про цю категорію репатріантів знаходимо у звітньому документі Завідуючого відділом у справах репатріації при облвиконкомі Чернігівської області датованим 1 серпня 1945р.: «...З радянськими громадянами, які добровільно поїхали у Німеччину, а тепер повертаються в Чернігівську обл. у порядку репатріації, проводиться відповідна робота та суворий нагляд за їх діяльністю» [23, арк.122].

Після проходження перевірки та обліку у збірно-пересильних пунктах НКО та перевірко-фільтраційних пунктах НКВС УРСР репатріантів, розподіляли за категоріями, в залежності від яких направляли до лав Червоної армії, або за місцем проживання, передавали для наступного ведення слідства до перевірко-фільтраційних таборів, до слідчих органів (НКВС, НКДБ, «СМЕРШ»). Окрема категорія – громадяни німецької національності, кримські татари підлягала виселенню в східні області СРСР [24, арк. 127-127а].

Про зміст бесід під час перевірки у збірних пунктах можемо довідатись із «фільтраційної справи» – своєрідного дос'є на «остарбайтерів», які тривалий час знаходились в архівах КДБ і становили державну таємницю. Зі слів того, хто підлягав перевірці, співробітники НКВС заповнювали досить велику анкету. Особлива увага приділялась тому, коли й за яких обставин потрапила людина на територію воюючих з

СРСР країн або окуповану Німеччиною країну. Спрямованість опитування комісіями проступала в запитаннях, які ставили репатріантові: «Чи служив в арміях країн, що воювали з СРСР або інших військових антирадянських формуваннях?», «коли та за яких обставин повернувся в СРСР або прибув на кордон СРСР (одиноким порядком або в групі)?» і «з ким з'явився добровільно чи був затриманий, ким і коли?». Отож, з усього цього неважко зробити висновок, що репатріантів розглядали якщо не в якості «зрадників Батьківщини», то принаймні, як людей, що не виявили достатньої мужності і працювали на нацистів. У кожному з них шукали замаскованого ворога, «іноземного шпигуна», «диверсанта». Саме перевага політичної перевірки перед, скажімо, медичною, стала характерною особливістю репатріації по-радянському [25, с.129].

Загальні ж результати моніторингу показували досить строкату і неоднозначну картину, яка склалась в середовищі репатріантів, але в переважній більшості, всі вони поверталися з неволі злиденні, потребуючи речей першої необхідності: їжі, одягу, ліків тощо [26.].

Проте окрім різноманітної матеріальної допомоги люди потребували допомоги духовної. Роками відірвані від рідної землі, не маючи на чужині ніякого доступу до об'єктивної, правдивої інформації, на батьківщині вони були готовими сприймати будь-яку інформацію про останні події в світі, СРСР, Україні, області, районі, перемоги Червоної армії над німецькими загарбниками, про зовнішню та внутрішню політику Радянської держави у післявоєнний час. Зрозуміло, коло інтересів не обмежувалось лише цим, оскільки їхній інформаційний голод був тотальним, стосувався буквально всіх аспектів суспільно-політичного життя, економічних, соціальних та інших питань [27, с. 241]. Тож не дивно, що радянська ідеологічна система, в обличчі її керівників прагнула стати першим і єдиним джерелом, яке б надало поверненням «правдиву» і «правильну» інформацію.

У другій пол. 1945 р. ситуація по трохи змінюється, що ми можемо прослідкувати у звітних документах. Так, П.І. Андрійчук 29 жовтня дає наступний звіт по агітаційно-масовій роботі, яка проводиться в Житомирській області: «По лінії відділу пропаганди та агітації Обкому КП(б)У була надана тематика для проведення бесід та лекцій з репатрійованими громадянами по місцю їх проживання. Добре виконується план політично-виховної роботи серед репатріантів по місцю їх проживання в м. Житомирі, Червоноармійському, Бердичівському та ін. районах [28, арк. 82]. Так у доповідній записці завідуючого відділом репатріації виконкому Херсонської облради депутатів трудящих у справах репатріації Шатрова про роботу відділу виконкому Херсонської

облради депутатів трудящих та обласного ПРП станом на 1 жовтня 1945 р. вказується: «... При пункті створено «Червоний куточок»... Політмасова робота на ПРП з репатріантами проводиться наступним чином: а) складаються на кожний місяць плани масової роботи; б) Миськом ВКП(б) виділив агітаторів, які проводять з репатріантами бесіди, лекції та доповіді; в) випускається стінгазета «Привіт Батьківщина», в якій активну участь приймають репатріанти; г) проклали радіо, встановлено 4 радіоточки...» [29, арк. 78 зв].

У II пол. 1945 р. не можливо не відзначити таке позитивне зрушення в плані організації ідеологічно-пропагандистської роботи, як системність. Ми вже бачимо, що органи репатріації на місцях проводять політично масову роботу згідно встановленого плану, направленість та зміст агітації корегується вищим партійним керівництвом, з'являється системність в розподілі агітаційного матеріалу тощо.

4 жовтня 1945 р. Управління агітації та пропаганди ЦК ВКП(б) скликало нараду керівних працівників, на якій був вислухана доповіді Голубєва та звіти Союздруку, Радіокомітету, Наркомзв'язку, та ін. організацій про хід виконання серпневого рішення Оргбюро ЦК ВКП(б) [30, с. 553]. Ця подія ще більше поштовхнула хід агітаційно-пропагандистської та ідеологічної роботи.

Загалом необхідно зазначити, якщо в кінці 1944 р. репатріація радянських громадян проходила виключно через перевірконо-фільтраційні пункти НКВС СРСР, то з 1945 р. цей процес охоплює всю територію республіки. Органи репатріації намагалися не оминати жодну сферу життєдіяльності радянського громадянина, який повернувся з нацистської неволі. Ідеологічно-пропагандистська діяльність проводилась в колгоспах, радгоспах [31, арк. 87], на підприємствах, в домах інвалідів та пристарілих [32, арк. 106], лікарнях [33, арк. 20], інститутах та технікумах [34, арк. 99] тощо. Значну частину репатріантів склали діти. Тож ще одним важливим полем, на яке було спрямовано ідеологічний вплив ставали дитячі будинки, лікувальні заклади та школи [35, арк. 110]. Страх керівництва залишити поверненця, хоч на мить наодинці, без нагляду «партійного ока», був настільки значний, що навіть під час переїзду репатріанта з пункту до місця проживання, на думку деяких керівників процесу репатріації, і в цей момент над ним необхідно було проводити ідеологічну обробку. Підтвердження цьому знаходимо у доповідній записці про стан роботи Львівського ЗПП: «...Під час відправки репатріантів до місця проживання у вагони виділяються агітатори, виділяються свіжі випуски газет, матеріали наочної агітації, іноді бібліотеки, перед відправкою потягу проводяться мітинги» [36, арк. 17].

Проте після обробки в ЗПП, ПФП та ПРП органи репатріації зіткнулися з іншою

проблемою. Якщо на пунктах репатріанти були сконцентровані і не були перемішені з простим населенням, що полегшувало проведення спеціальної ідеологічно-пропагандистської роботи з контингентом, то в буденному житті керівникам цього процесу навіть не було надано чіткого окремого плану політично-виховної роботи з репатріантами. Підтвердження цьому знаходимо у доповідній записці завідуючого відділом репатріації виконкому Херсонської облради депутатів трудящих у справах репатріації Шатрова від 10 серпня 1945 р.: «...На місцях постійної роботи та проживання політмасова робота проводиться разом з іншими робітниками, спеціальна робота з репатріантами не ведеться.» [37, арк. 79]. Повідомлення такого ж характеру знаходимо у доповідній записці завідуючого відділом репатріації виконкому Сумської Облради депутатів трудящих у справах репатріації А.Ф. Васильківського від 17 вересня 1945 р.: «У колгоспах та на підприємствах політико-масова робота проводиться разом з іншим населенням. Про те, як проводить роботу з репатріантами Облвиконком наказів не надавав» [38, арк. 110]. Проте були й виключення з правил, базовані на власних ініціативах місцевого керівництва. У звітних документах по роботі в Київській області знаходимо наступні свідчення: «...Головам сільрад, колгоспів, керівникам установ та підприємств дані вказівки, щоб вони проявили більше піклування про репатрійованих. Первинним партійним та комсомольським організаціям дано вказівки, щоб вони вели серед репатрійованих систематичну політично-масову роботу і присікали всілякі спроби цькування репатрійованих» [39, арк. 68-69].

Тож ми бачимо, що місцеві органи, не маючи належних вказівок зверху, самостійно приймають необхідні постанови, які б систематизували репатріаційний процес. Це створювало відносний дисбаланс в проведенні агітаційно-пропагандистської та ідеологічної роботи місцевими органами в різних областях України. Але найголовнішою складністю, яка не давала можливості на місцях проводити на належному рівні агітаційно-масову роботу була повоєнна розруха, голод та тотальні злидні. У цих умовах людям просто на просто було не до цього. Яскраве підтвердження знаходимо у доповідній записці завідуючого відділом репатріації виконкому Херсонської Облради депутатів трудящих у справах репатріації Шатрова про роботу відділу виконкому херсонської облради депутатів трудящих та обласного ПРП станом на 1 жовтня 1945 р.: «...Політмасова робота, яка проводиться в деяких районах, знаходиться не на висоті, так як секретарі районів та голови райвиконкомів не оцінили політичного значення репатріації радянських громадян і не розгорнули в значній мірі політмасову роботу, тому що вони вважають, що на першому місці це збір врожаю, обмолот, здача хлібо-продуктів,

а з репатріантами їм возитися немає часу... Відносно цих районів продуктивність праці та відношення репатріантів до праці та населення не зовсім здорове. Навпаки в тих районах, де робота з репатріантами поставлена на значному рівні... політмасова робота помітна на результатах трудової діяльності...» [40, арк. 78 зв].

У цілому підсумовуючи можна зробити наступні висновки. По-перше, 1945 р. на відміну від попереднього 1944 р. характеризувався відчутним збільшенням потоку репатріантів, які поверталися самостійно і яких повертали примусово. Особливістю цього періоду стає масова репатріація радянських громадян, тому в цих умовах наростає гостра необхідність у кваліфікованих спеціалістах, які б могли якісно відфільтрувати та ідеологічно обробити поверненців. Поступово розширюється та розгалужується асортимент засобів агітаційно-пропагандистської та ідеологічної обробки репатрійованого населення. А отже, виходячи з вищезазначеного, не дивно, що зростає потреба в збільшенні та покращенні матеріально-технічного оснащення місць, де проводилась обробка контингенту. А в умовах тотальних злиднів, забезпечити це було досить складно. По-друге, процес репатріації в цей період розширяє свій ареал. Тепер радянські органи репатріації мало того, що почали проводити роботу з репатріантами по всій країні, а не лише в прикордонній смузі СРСР (як це було в 1944 р.), але тепер СРСР розпочало активну роботу в країнах, де власне знаходився контингент, який на практиці не завжди мав бажання повертатися додому. По-третє, упродовж всього року ми спостерігаємо якісні зміни в організації ідеологічної та агітаційно-пропагандистської роботи. Друге півріччя 1945 р. докорінно відрізняється від першого рівнем організації у цій сфері, що було обумовлено вчасною реакцією та правильними висновками вищого керівництва. По-четверте, агітаційно-пропагандистська робота була направлена на нейтралізацію нацистської та колабораціоністської пропаганди, сприяння відновленню та зміцненню органів Радянської влади, мобілізації всього населення на швидку відбудову господарства, виховання радянського патріотизму. Та загалом процес репатріації радянських громадян в умовах початку “холодної війни” набрав оберти з кожним днем. У цих умовах ідеологічно-пропагандистська діяльність стає найкращою та дієвою зброєю у боротьбі різних ідеологічних систем.

Джерела та література

1. Т.В. Пастушенко. Репатріація українських “остарбайтерів” на Батьківщину: 1944-1947 рр. // Сторінки воєнної історії України: Зб. Наукових статей / НАН України Ін-т історії України. – К., 2005. – Вип. 9. – Част. 3. – С.395.
2. М.П. Куницький. Примусова репатріація радянських громадян до СРСР після Другої світової війни (український вектор): Монографія. – Луцьк, 2007. – С.248

3. С.Д. Гальчак. Становище цивільних примусових робітників Райху в Україні (1945-2010 рр.): історичні, соціально-побутові та правові аспекти // Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. // Ін-т історії України НАН України. – К., 2010. – С. 501.
4. С.Д. Гальчак. Ідеологічні аспекти репатріації «остарбайтерів» - подолян в умовах «холодної війни» // Сторінки воєнної історії України: Зб. Наукових статей /НАН України Ін-т історії України. – К., 2004.- Вип. 8. – Част. 2. – С.334.
5. Ф.П. – 136: Вінницький обласний Комітет Компартії України. Оп. 13. Спр. 67: Листування обкому КП(б)У з міськкомаами і райкомаами партії з питань працевлаштування репатрійованих громадян. 4 травня – 8 жовтня 1945 р. 5 арк.
6. С.Д. Гальчак. Становище цивільних примусових робітників Райху в Україні (1945-2010 рр.): історичні, соціально-побутові та правові аспекти // Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. // Ін-т історії України НАН України. – К., 2010. – С. 501.
7. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу, 1941-1945 рр., – Т.3.
8. Г. Самолюк. Збірно – пересильні пункти НКО (МЗС) СРСР у системі органів репатріації переміщених осіб в Українській РСР у 1945 р. // зб. наук. статей учасників Четвертих всеукр. драгоманівських чит. Молодих істориків, Київ, 28 квітня 2011 р. – К., 2011. – С. 454.
9. Матеріали Государственного Комитета Оборона СССР за июнь 1945 года [Электронный ресурс]: по материалам сайта “Архивы России” // Перечень документов Государственного Комитета Оборона СССР (1941-1945 гг.). – Режим доступа: <http://tashv.narod.ru/PostanovGKO194506.html>
10. Информационные справки и переписка по вопросам трудоустройства репатриантов проведения массово-политической работы среди репатриантов. (5 июня – 29 декабря 1945 г.) // Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Од. зб. 1480. – 262 арк.
11. Г. Самолюк. Збірно – пересильні пункти НКО (МЗС) СРСР у системі органів репатріації переміщених осіб в Українській РСР у 1945 р. // зб. наук. статей учасників Четвертих всеукр. драгоманівських чит. Молодих істориків, Київ, 28 квітня 2011 р. – К., 2011. – С.454.
12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. Р-2, оп. 7, од.зб. 5785.
13. Информационные справки и переписка по вопросам трудоустройства репатриантов проведения массово-политической работы среди репатриантов. (5 июня – 29 декабря 1945 г.) // Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Од. зб. 1480. – 262 арк.
14. Т.В. Пастушенко. Соціальна адаптація репатріантів у повоєнному радянському суспільстві // Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921-1928 рр.). – Л.: Інститут історії України НАН України, 2010. – № 2. – С.250-271.
15. Т.В. Пастушенко. Репатріація українських «остарбайтерів» на Батьківщину: 1944-1947 рр. // Сторінки воєнної історії України: Зб. Наукових статей / НАН України Ін-т історії України. – К., 2005. – Вип. 9. – Част. 3. – С.395.
16. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 2999.

17. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 2999.
18. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 2999.
19. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 2999.
20. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 3027.
21. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 3027.
22. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 3010.
23. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 3010.
24. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 3025.
25. Пастушенко Т.В. Репатріація українських «остарбайтерів» на Батьківщину: 1944-1947 рр. // Сторінки воєнної історії України: Зб. Наукових статей / НАН України Ін-т історії України. – К., 2005. – Вип. 9. – Част. 3. – С.395.
26. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 2997, 2998, 2999.
27. Гальчак С.Д. Становище цивільних примусових робітників Райху в Україні (1945-2010 рр.): історичні, соціально-побутові та правові аспекти // Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. // Ін-т історії України НАН України. – К., 2010. – С. 501.
28. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 2999.
29. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 3005.
30. Полян П.М. Жертвы двух диктатур: Жизнь, труд, унижения и смерть советских военнопленных и остарбайтеров на чужбине и на родине. – 2-е изд., перераб. И доп. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2002. – С.896, илл.
31. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 2999.
32. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 2999.
33. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 3021.
34. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 2999.
35. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 2999.
36. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 3028.
37. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 3003.
38. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 3004.
39. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 3010.
40. ЦДАВО України, – Ф. Р-2. – Оп. 7. – Од. зб. 3005.

Аннотация

Рассматривается малоисследованный вопрос организации и проведения советскими политорганами идеологической, агитационно-пропагандистской работы среди контингентов репатриантов на всей территории Украины в 1945 г.

Ключевые слова: идеологически-пропагандистская работа, репатриация, проверочно-распределительные пункты, “перемещенные лица”.

Annotation

An unexplored issue of holding politorhanamy Soviet ideological advocacy among contingents of immigrants throughout the USSR in 1945 is investigated.

Keywords: ideological and propaganda work, repatriation, testing and filtration points, "displaced persons".

Володимир Гінда

(Київ)

СПОРТ В ОКУПОВАНІЙ РУМУНАМИ ОДЕСІ 1941–1944 рр.

У статті на матеріалах підкупаційної преси Південної Пальміри досліджено відновлення різних видів спорту. На прикладі Одеси показано відмінності спортивного життя «Трансністрії» від інших окупаційних адміністративно-територіальних утворень України.

Ключові слова: Одеса, спорт, спортсмени, окупація, румуни, німці, військові, «Трансністрія».

На сучасному етапі дослідження нацистської окупації України науковці все частіше відходять від висвітлення стратегічної військово-політичної канви подій і зосереджують свою увагу на гуманістичному, антропологічному вивченні обставин життя та побуту населення в різних окупаційних зонах. Певні кроки у даному напрямку на території «Трансністрії» вдалося зробити таким історикам, як М. Михайлуца, В. Щетніков, Г. Кязимова, Т. Вінцовський [1]. Проте досі існують теми, які потребують глибокого вивчення та переосмислення, однією з таких є спорт.

Мета даної статті на основі підкупаційної преси висвітлити організацію різних футбольних змагань, кубкових турнірів, міських чемпіонатів (бокс, футбол, баскетбол, гирі), міжнародних спортивних баталій, що відбувалися в Одесі. Показати їх відмінності від інших окупаційних адміністративно-територіальних утворень України

У «Трансністрії» керуючі функції спортом здійснювали спортивні відділи при директоратах культури і просвітництва. На їх баланс передавалася вся спортивна інфраструктура міст. Також румунська влада поширювала в регіоні практику створення й утримання спортивних товариств і клубів на базі міських муніципалітетів, які намагалися віддавати їх у розпорядження великих міських підприємств. Наприклад, у відомстві муніципалітету Одеси знаходилися футбольна команда «Вікторія» [2], та боксерський клуб «Атлетик», спортивний клуб «Рапід» – залізничного транспорту Одеси [3]. Потрібно